

Наталія Мочернюк, доц. (Івано-Франківськ)

Богдан Лепкий як митець-універсаліст у новій літературознавчій рецепції

(Гавдида Н. Літературно-малярський дискурс творчості Богдана Лепкого: Монографія / Наталія Гавдида. – К.: Смолоскип, 2012. – 228 с. – (Серія «Українські студії»).

Монографія Наталії Гавдиди, присвячена творчості Богдана Лепкого, що з'явилася минулого року у видавництві «Смолоскип», вписується в жанр літературного портрета. Спершу видається, що це нескладний літературознавчий формат, бо провідним методом дослідження так чи інакше буде біографічний метод. Однак згодом приходиться усвідомити складність такої розвідки, адже літературний портрет аж ніяк не тотожний біографії, тому від вибору супутніх методів для розкриття творчої особистості автора залежить адекватність «літературознавчої картини»: чи буде впізнаваним у ній письменник? Книжка тернопільської дослідниці дає читацькому загалові точне відображення Богдана Лепкого як митця-універсаліста, всебічно розкриваючи значення творчої спадщини та інтенцій автора. Детальність портрета Лепкого забезпечена власне малярською складовою дискурсу його творчості, увага до якої вирізняє дослідницьку стратегію Наталії Гавдиди серед інших численних досліджень. Так, творчість Богдана Лепкого була популярним матеріалом для вивчення в останні десятиліття в Україні (дисертації Віолетти Соколової, Богдани Вальнюк, Наталії Буркалець, Надії Білик, Тетяни Литвиненко, Ольги Царик, Олени Тарасової, Олени Костецької, Віри Качмар, Наталії Лупак, Михайла Зушмана, Олександра Кордонця, Миколи Ткачука, Ольги Царик). Разом з тим, ніхто з дослідників не порушив питання про важливість його живописного спадку, зокрема у зв'язку з інтерпретацією творчості літературної. Дослідниця наголошує: «Літературно-малярський доробок письменника становить цілісний ансамбль, спільна векторність руху якого зумовлюється притаманним авторові пластичним мисленням. Адже словесні та малярські полотна є різними формами прояву образного мислення митця. Тому аналіз

літературних творів культурного діяча необхідно здійснювати крізь призму живопису, інакше він буде неповним та необ'єктивним» (с. 18). Акценти на інтеграції літературної і малярської складових творчої спадщини Богдана Лепкого надають розвідці Наталії Гавдиди новаторського шарму.

Проблематика міжмистецьких взаємодій викликає все більше зацікавлення сучасного літературознавства. У річище вказаної проблематики вливаються і дослідницькі студії творчості митців, які зуміли розкрити свій талант у різних мистецьких сферах. «Безперечно, інтерес до мультиталантів має своє місце в царині «літератури та інших видів мистецтва»⁶, – стверджує й Ульріх Вайсштайн, закликаючи компаративістів звертати увагу не лише на величних геніїв, а й на постаті меншого рангу й менш затребувані у виборі тем для вивчення. До таких постатей сміливо можна віднести і Богдана Лепкого, тож книга Наталії Гавдиди є доречною в контексті як компаративістики, так і історії української літератури. Для широкого загалу дослідження має передусім пізнавальний ефект. Впевнена, знайдеться чимало гуманітаріїв, які вперше дізнаються про те, що письменник навчався у Віденській академії мистецтв, приятелював з видатними українськими й польськими художниками того часу, сприяв створенню українського гуртка «Зарево», а в 1930 році розписав у селі Жовчеві, що на Рогатинщині, іконостас греко-католицької церкви Святого Михаїла, створивши десять взірців сакрального мистецтва.

Разом з тим, згаданий німецький дослідник обумовлює важливу роль літературознавчої теорії й методології щодо порівняльних студій літератури з іншими видами мистецтва. Це стосується і дослідження творчості митців-універсалістів. Певні методологічні орієнтири запропонувала для таких студій Леся Генералюк, праця якої «Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва» вийшла в 2008 році у видавництві «Наукова думка». Наталія Гавдида розв'язує свою проблематику радше інтуїтивно, однак і її підхід матиме попит у дослідників

⁶ Вайсштайн У. Порівняння літератури з іншими видами мистецтва: сучасні тенденції та напрями дослідження в літературознавчій теорії і методології // Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 384.

різних аспектів «літератури та інших видів мистецтва» як одне з найновіших цікавих досліджень.

Монографія будується з двох великих розділів – «Постать Богдана Лепкого на тлі українського культурного життя кінця ХІХ – першої половини ХХ століття» і «Творчість Богдана Лепкого крізь призму літературно-малярської взаємодії», які, своєю чергою, поділяються на підрозділи.

Перший розділ вибудований і структурований майже цілком на біографічному методі. Авторка розглядає роль сім'ї і освіти у формуванні творчої особистості митця, а згодом висновує, що «саме домашнє виховання заклало підвалини літературно-малярського дискурсу його спадщини» (с. 102). У цьому підрозділі Н. Гавдида намагається реконструювати різні погляди в літературознавчій дискусії щодо стильової приналежності поетичної і прозової спадщини митця. Вирізняючи дослідників, які вбачали у Лепкому виразника модернізму, та тих, хто помітив у його спадщині ознаки реалізму, сама авторка не прагне окреслити стильову домінанту. «Його багатогранний талант реалізувався в різножанрових текстах, в яких простежується не лише синтез мистецтв, а й поєднання різних стильових тенденцій: реалізму, неоромантизму, імпресіонізму, символізму, експресіонізму» (с. 47) – робить такий висновок Н. Гавдида. Неодноразово наведені свідчення самого Богдана Лепкого про те, що він хотів бути малярем, впродовж усього життя не полишав малярства. «Богдан Лепкий ніколи не захоплювався пером настільки, щоб забути про пензель: продовжував писати картини, вивчав історію мистецтва, друкував культурологічні дослідження, популяризував доробок українських художників, допомагав їм матеріально» (с. 47), – зазначає дослідниця.

Н. Гавдида простежує, як відобразилося на творчості Лепкого захоплення живописом польського художника Яна Матейка. Обидва митці прагнули написати історію рідного народу. «І якщо поляки дотепер на події власної історії дивляться крізь призму картин Яна Матейка, то українці інформацію про героїчне минуле свого народу черпають зі словесної спадщини Богдана Лепкого», – підсумовує авторка (с. 57). Генетико-контактними зв'язками пояснює дослідниця присутність у словесних творах Станіслава Виспянського та Богдана Лепкого літературних образів,

появу яких інспірували живописні полотна Яна Матейка. До речі, Виспянський був учнем Яна Матейка, а також цікавий тим, що належить до кола мультиталантів (він і письменник, і маляр).

Важливими є маловідомі факти з біографії письменника, які висвітлюють взаємини Богдана Лепкого з художником Миколою Івасюком. Під впливом Івасюка з'явилося мистецтвознавче дослідження Лепкого «В'їзд Хмельницького до Києва», образ Миколи Івасюка». Авторка звертає увагу на перегуки окремих полотен художника з фрагментами епопеї «Мазепа». Дослідниця розворушила масив епістолярію Лепкого, через який розкриваються світоглядні позиції письменника, а це ще один із бонусів монографії.

Дуже важливим є краківський період творчості Лепкого, адже саме тоді за сприяння митця виник український гурток «Зарево», до якого належали студенти, що навчалися в Кракові. Заслуговує на пошанування його праця в царині духовного меценатства. Письменник опікувався молодими художниками Михайлом Бойчуком, Іваном Северином, Олексою Маубергом, Романом Барвінським, скульптором Михайлом Гаврилком. У Кракові Лепкий включився в діяльність «Просвіти», яка стала центром культурного життя українців. Вражає коло дружніх взаємин письменника, до якого входило багато українських (Олекса Новаківський, Петро Холодний-старший, Іван Труш, Михайло Бойчук, Іван Северин) та польських (Станіслав Виспянський, Леон Вичулковський, Ян Станіславський) художників.

У перший розділ винесла дослідниця аналіз мистецтвознавчих праць Лепкого («Про артиста-маляра п. Северина», «Олекса Новаківський», «Як виглядав гетьман Іван Мазепа?», «Українські фрески в краківській катедрі»), серед яких виокремлює і наукові, і популяризаторські роботи.

Другий розділ присвячено власне аналізу художніх творів письменника, в яких, на думку дослідниці, проступає малярське підґрунтя. Так, до уваги беруться живописна образність пісні «Чуєш, брате мій», мазепинська тема, оповідання «Дивак», «Образ», «Чорні діаманти», «Ікона» в контексті зацікавлень автора живописом, малярські ремінісценції та засоби творення художнього образу в словесній спадщині митця. Сюди ж включила

дослідниця питання рецепції творчості Шевченка в працях Лепкого («Про життя і твори Тараса Шевченка», «Про «Наймичку», поему Тараса Шевченка», «Шевченко про мистецтво»). Н. Гавдида розширює методологічний інструментарій у цьому розділі, задіюючи, крім біографічного, герменевтичний, генетичний, порівняльно-історичний методи.

Слушний висновок Н. Гавдида про існування дифузних процесів між польськими та українськими культурними колами. Однак надміру широке узагальнення, що «і «Заметіль» Романа Купчинського (1928, 1933), і «Рече та стогне Дніпр широкий» Юрія Смолича (1960), і «Червоні троянди» Михайла Івасюка (1960), і «Пригоди журавлика» Всеволода Нестайка» (1979), і «Чуєш, брате мій» Юрія Хорунжого (1989) опосередковано (через вистави Станіслава Виспянського) пов'язані з полотном Яна Матейки «Битва під Грюнвальдом» (1878)» (с.122) наражає дослідницю на дискусію. Та важливість естетичної функції пісні Богдана Лепкого «Чуєш, брате мій» для аналізованих творів, звісно, незаперечна.

Аналіз мазепинської теми має на меті «розглянути, як пластичне мислення, малярський хист, мистецтвознавча ерудиція Богдана Лепкого проявилися на структурно-семантичному рівні його словесного доробку, зокрема в оповіданні «Під портретами предків» та епопеї «Мазепа» (с. 125). І Н. Гавдида успішно досягнула мети, як і в наступних розділах, у яких бралися до уваги оповідання про художників і картини Лепкого. Авторка ретельно відстежує малярські ремінісценції у творах письменника, виявляючи неабиякий дослідницький хист. Підрозділ «Мистецький синкретизм творчості Тараса Шевченка в рецепції Богдана Лепкого» розкриває близькість Кобзаря автору пісні «Чуєш, брате мій» за світобаченням і світосприйманням. «Ці праці є цікавим джерелом вивчення естетичних, літературно-критичних, мистецтвознавчих поглядів Б. Лепкого, адже засвідчують ґрунтовне знання ним біографії Т. Шевченка, глибоке розуміння психології творчості, усвідомлення неповторності індивідуальної письменницької манери» (с. 169).

«Замість висновків», що вивершують дослідження і мають назву «Згадуючи з вдячністю», Наталія Гавдида віддає шану людям, які найбільше доклалися до збереження архіву родини Лепких, що зараз становить основу експозиції Бережанського

музею письменника – Миколу Климишина (1909–2003) і Романа Смика (1918–2008). Так мудро й інтелігентно завершує авторка свою розвідку, яка легко прочитується завдяки прозорості її наукового стилю.

Серед «аксесуарів» книги не можна не відзначити ілюстративні матеріали, що склали портрети близьких, Тараса Шевченка, ікони, які намалював Богдан Лепкий, окремі полотна Яна Матейка, Миколи Івасюка, інші картини з архіву Лепких. Як на мене, вдалим є дизайн обкладинки Миколи Леоновича, основу якого складають роботи Лепкого-художника на тлі життєствердної комбінації яскраво-зеленого й салатого кольорів. Видання супроводжують думки Олександра Астаф'єва, Ростислава Крамаря, Наталії Кучми, Ростислава Семківа про значення праці Наталії Гавдици, подані на задній боковині книжкової оправи.

У 2011 році Наталія Гавдида стала лауреатом Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені братів Богдана та Левка Лепких за популяризацію та утвердження імені та творчості Богдана Лепкого. З Богданом Лепким пов'язане чи не все життя дослідниці у літературознавстві. Без сумніву, видання монографії є важливою віхою наукової біографії Наталії Гавдици, з якою радо її вітаємо.

Микола Сулятицький, доц. (Івано-Франківськ)

Вагомий внесок культурологічних досліджень Володимира Качкана

(Качкан Володимир. Постаті: Студії. Есеї. Сильвети. Рефлексії: У 2-х томах. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. – Т.1 / за заг. ред. М.Романюка. – 2012. – 572 с.; Т.2 / за заг.ред. М.Романюка. – 2013. – 736 с.)

Наша національна культурологічна спадщина нещодавно збагатилася добротним двотомником академіка Володимира Качкана, що його благословила Вчена рада Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України за загальною редакцією доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Мирослава Романюка.